

úgy hat Jézus Krisztus én élek, és ti is élni fogtok (Jn 14,19) ígéretének idézete, mint amely saját hitvallása – mindannyiunk vigasztalására.

Varga László tudott élni. Tudott élni talentumaival. Nem olyan szolga volt, aki abban tetszelgett egy életen át, hogy Ura megbízott benne, és reá bízta javainak egy részét. És semmiképpen sem volt az a szolga, aki restségét Ura elleni váddal palástolta, vagy éppen a körülményeket hibáztatta volna. Hanem a reá bízottak birtokában élt a maga lehetőségeivel, és szellemi talentumait ott is kamatoztatta, ahol mások úgy döntenek, hogy már csak megőrizni és átmenteni kell azokat. Tudott élni jogaival is: az intellektuális szemléléssel, vizsgálódással, a kérdezéssel, a válaszok megkísérlésével, és tudta, hogy válaszai nem a végsők, viszont közelebb vihetnek a valósághoz. De ki is merte mondani, sőt bátorzkodott le is írni mindazt, amit sokan csak gondolati szinten forgatunk magukban – igaz, hogy veszteség, de közös haszon nélkül is. Ezért mindazzal, amit kimondott és leírt, hangossá tette rejtett, belső vívódásainkat és útkereséseinket, amelyeket szégyellnivalónak minősítettünk magunk és mások előtt.

Adorjáni Zoltán

In memoriam Varga László¹

Életéről, börtönéveiről számos írásában, rádió és televíziós interjúkban a rá jellemző hittel és humorral beszélt. Egyik utóbbi megnyilatkozásában, a *Confessio* 2016/3. számában, életrajzi kötetéből idézve így foglalta össze életének tanulságát:

„Nagyon különös és a mi korunkra mégis annyira jellemző élet van mögöttem, amelynek minden csavaros fordulatában mindig magam mellett éreztem és tapasztaltam Istennek mindent felülmúló szeretetét.”²

Isten közelségének tudata és megtapasztalása tette őt „sebezve gyógyulást hozó” (Illyés Gyula), szókimondó emberré a rendszerváltozás utáni években is, hiszen meggyőződése volt, hogy „növeli, ki elfödi a bajt”. Az ő megszólalásaiban, magánbeszélgetésekben éppúgy, mint a nagyobb nyilvánosság előtt, mindig érezni lehetett, hogy nála az *igen igen és a nem nem* (Mt 5,33–37). Ez nem annyit jelentett, hogy mindig és mindenben igaza volt, hanem azt, hogy hiteles tanú volt, mert szavai mögött ott volt ő maga: hűsége Istenhez, egyházhoz, hazához.

Megismerkedésünk és első találkozásunk egy skóciai konferencián történt az 1990-es évek elején, ahol több kelet-európai ország résztvevőjével együtt vettünk

¹ Szűcs Ferenc megemlékezése „*Absolutely nothing!*” *In memoriam Varga László (1928 Zilah – 2017 Marosvásárhely)* címmel jelent meg a *Confessio* folyóirat 2017/3-as számában (<http://confessio.reformatus.hu/v/332/>). Köszönjük a *Confessio* szerkesztőségének, hogy hozzájárultak a megemlékezés másodközléséhez.

² Fekete György – Czani András: Hit, humorérzék, a vállalás öntudata. Portré az életfogytiglanra ítélt Varga László erdélyi ny. lelkipásztorról. In: *Confessio*, 40 (2016/3); ld. <http://confessio.reformatus.hu/v/186/#page1>.

részt. Az ottani vallásoktatás tapasztalatairól kellett beszámolnunk a hazai oktatási minisztériumoknak. A felekezeti hitoktatás vagy egy úgynevezett „semleges vallásoktatás és etika” bevezetése volt már akkor napirenden számos volt szocialista országban a rendszerváltozások után. A szervező házigazdák előadói természetesen a hazai gyakorlat mellett érveltek, amelyben a keresztyénség előadása a nagy világvallásokéval együtt történik, a lelkipásztorok szigorú kizárásával, sőt a tanároknak is megtiltva, hogy saját meggyőződésüket ismertessék a tanulókkal. Utolsó este a skót moderátor fogadására voltunk hivatalosak, aki hagyományos ünnepi öltözékében várta a résztvevőket. Elhangzott a szokásos kérdés: „Mit visznek haza magukkal?” Varga László jelentkezett és pregnáns angolsággal ennyit mondott: „Absolutely nothing!” – Egyáltalán semmit! Majd a protokoll szerint nem éppen elvárt válasz utáni mély csöndben kifejtette, hogy ez a gyakorlat a keresztyénség elárulása, majd hozzátette, hogy társaival együtt nem azért ültek évekig börtönben, hogy egy ilyen mindent összemósó kulturális zagyvaság következzen a diktatúra évei után. A szerepéből kiesett moderátor szemében könnyek jelentek meg, és csak ennyit válaszolt: „Köszönöm, hogy ezt elmondta, mert ezt én már nem mondhatom el.” A viszontkérdés azonban már megválaszolatlan maradt: „Miért nem, hiszen ez volna a kötelesség!”

Ezt a „miért nem?” kérdést itthon is gyakran feltette Erdélyben és az anyaországban is. Ez nem pusztán kötekedés volt részéről, hanem az egyház mai küldetésének és „mandátumának” keresése. Meg is fogalmazta sokszor véleményét az üres szélmalomharcok láttán, keserűen: református egyházunktól elvétellett a mandátum (Mt 21,43). Nem végső ítélet volt ez részéről, inkább féltő szeretet. Ezért hagyta magát meggyőzni is, és mindenütt jól érezte magát, különösen a tehetséges fiatal lelkipásztorok között, ahol komoly teológiai kérdésekről és az egyház jövőjéről volt szó. Fiatalokat megszegyenítő aktivitással vett részt a *THEMA* egyesület egykori ülésein, a Doktorok Kollégiuma rendszeres teológiai szekciójában, a református rendszeres teológusok (IRTI) két évenkénti nemzetközi konferenciáin. A tudományos önképzés számára nem kreditek gyűjtése volt, hanem a lelkészi és teológusegzisztencia alapvető feltétele.

Elmondta nekem, hogy amikor a börtönből való szabadulása után először Magyarországra jöhetett, megkérdezte barátaitól, kikhez mehetne tájékoztatásért, hogy az elmúlt évtizedek nyugati irányzataihoz rövid idő alatt nagy vonalakban felzárkózhasson. Nem szolgálai módon akarta követni ezeket, hanem tisztában akart lenni a tudomány akkori helyzetével. A bibliai tudományokban Farkas Józsefet, a rendszeres teológiában Vályi Nagy Ervint ajánlották. Velük töltött néhány napot, és egy táskányi jegyzettel tért haza a hajdani peregrinusok útján.

Varga László élete végéig Barth Károlyhoz hasonlóan írhatta volna neve alá a „stud. theol” szavakat, hiszen holtig tanuló lelkipásztor volt. Ez a studens élet fejeződött be most. A földi mandátum lejárt, ám írásaiban az utókorra maradt számos olyan teológiai kérdés, amelyekért – valljuk be – sok méltatlan támadás is érte. Ő ezeket is igyekezett humorral kezelni. Egy lelkészi kör írásban nyilván-

nította őt eretneknek, amit ő nevetve így kommentált: „No ez még nem voltam életemben!”

A nem éppen hízelgő címnek az a magyarázata, hogy ezeknek a vitáknak a tanulságai a hosszú börtönök alatt kristályosodtak ki, ahol meg kellett tanulnia az egyértelműsége törekvő apologetikus érvelést. Itt a keresztyén hit klaszszikus igazságait olyan közegben kellett megvédeni, ahol nem igazán volt érthető a paradoxonokra és a dialektikus ellentétpárokra épülő nyelvezet. Az igenek és nemek csak vagylagosan voltak megválaszolhatók. Varga László ezzel arra figyelmezteti a teológust és az igehirdetőt, hogy a hagyományos kánaáni nyelvet nem vehetjük adottnak az evangélium kommunikációjakor.

A Sátán és a gonosz kérdése kapcsán ő a dualizmus jogos elutasítása mellett egy másik végletet állít: a személyes gonosz nem létezik. A reformátorok a bibliai teremtéshit és krisztológia nyomán „varázstalanították” ugyan a világot, de a teológiában ezt nem vitték végbe következetesen. Az így nyitva maradt teológiai kérdést már Makkai Sándor is felvetette: vajon az ember vált Isten végső ellenfelévé? A gonosz eredete vajon a mi szabad döntésünkből (ösztönlényünkből) következik?

Az úgynevezett kettős predestináció magyarázatánál hangsúlyosan a kijelentés és üdvtörténeti szempontokat követi (*electio*), míg az üdvösség kérdésénél a Róm 8 alapján csak az elrendelés pozitív propriumát látja egzegetikailag megalapozottnak. Ez a tanulmánya egyébként a szöveg és szómagyarázatok szempontjából megkerülhetetlenül fontos a témával a későbbiek során foglalkozók számára is.

A halál és feltámadás kérdésében is alapvető kérdéseket vet fel. Egyrészt Oscar Cullmann felfogásával szemben az egyházi hagyomány és hitvallásaink mellett érvel a lélek halhatatlansága mellett, másrészt a test modern, materialista félreértésétől szeretné megszabadítani a feltámadáshitet. Az Apostolicum latin szóhasználatának kétségtelenül jogos kritikája (*carnis resurrectionem*) mellett ugyanakkor nyitva hagyja a *szóma pneumatikon*, valamint az új ég és új föld eszkatológiai értelmezését. A halál a földi tér-idő kategóriából való kilépés ugyan, de nem Isten üdvtörténeti idejének a vége és beteljesedése.

Varga László örökségében nemcsak fontos kérdések exponálása marad a következő nemzedékre, hanem az a bátorítás is, hogy merjük hagyományainkat a *Második Helvét Hitvallás* aláíróinak szabadságában és komolyságával a „jobbra taníttatás” igényével megvizsgálni, de egyéni felfogásunkat az igazság közösségi keresésének is alávetni.

Varga László mindig kész volt erre a nyílt diszkusszióra, noha kevesen voltak, akik az ő színvonalán és elszántságával erre képesek lettek volna. Nagy harcoss távozott a küzdőtérrel. Régen ilyenkor még az ellenfelek is meghajtották fejüket és zászlóikat.

Emléke legyen áldott, *requiescat in pace!*

Szűcs Ferenc